

Ιστορία. Είναι βέβαιο ότι η Αττική ήταν πυκνά κατοικημένη από τους νεολιθικούς χρόνους έως την ύστατη αρχαιότητα. Οι κυριότερες θέσεις όπου έχουμε προϊστορικά λείψανα είναι: Μαραθώνα, Ν. Μάκρη, Ραφήνα, Βραυρών, Θορικός, Άγ. Κοσμάς, Ελευσίνα, Μενίδι, Μαρκόπουλο, Σπάτα, Άφιδνα και φυσικά η Αθήνα. Όλες αυτές οι θέσεις αποτελούσαν σημαντικούς οικισμούς, μερικοί από τους οποίους γνώρισαν μεγάλη ακμή κυρίως κατά τους μυκηναϊκούς χρόνους. Με τον λεγόμενο συνοικισμό του Θησέα όλα αυτά τα μικρά ανεξάρτητα πολιίσματα υποτάσσονται στο κράτος των Αθηνών και, χάνοντας την ανεξαρτησία τους, γίνονται δήμοι του αθηναϊκού κράτους, μερικοί από τους οποίους εξακολουθούν να αικιάζουν ιδιαίτερα ή να αποτελούν σημαντικά κέντρα λατρείας.

Η Αττική κατά τους ιστορικούς χρόνους αποτελεί τη γεωγραφική έκταση του κράτους των Αθηνών. Οι άρχοντες των Αθηνών καθώς και οι βουλευτές προέρχονταν από όλες τις περιοχές της Αττικής και η εκκλησία του δήμου αποτελούταν, θεωρητικά τουλάχιστον, από το σύνολο των κατοίκων της Αττικής. Με βάση τη γεωγραφική θέση των οικισμών-δήμων, οι Αθηναίοι πολίτες χωρίζονταν στους κατοίκους του άστεως, δηλαδή των Αθηναίων έως τον Υμηττό, το Αιγάλεω και τους πρόποδες της Πάρνηθας, στους κατοίκους της μεσογαίας, δηλαδή τους κατοίκους της βόρειας ορεινής περιοχής Πάρνηθας και Πεντελικού και της περιοχής πίσω από τον Υμηττό, και τέλος στους παράλιους, τους κατοίκους δηλαδή της παραλίας από την Ελευσίνα έως το Σούνιο και τον Ραμνούντα (ο Πειραιάς και το Φάληρο ανήκαν στο άστυ).

Η Αττική, ως περιοχή του αθηναϊκού κράτους, αποτελεί μια ενότητα σε όλους τους τομείς και συνήθως χρησιμοποιούμε τον όρο αττικός ή αθηναϊκός χωρίς να κάνουμε διάκριση (αττική τέχνη, αθηναϊκή δύναμη κλπ.). Κατά τους κλασικούς χρόνους και αργότερα, η Αττική προστατεύεται με ολόκληρο σύστημα οχυρωματικών έργων τόσο στα βόρεια όριά της, όσο και στις ευπρόσβλητες ακτές της. Στα βόρεια, το φρούριο των Ελευθερών με το ισχυρό τείχος και τους πύργους του σώζεται σε θαυμάσια κατάσταση έως σήμερα, ύστερα η Οινόη και το φρούριο της Φυλής, η Δεικέλεια και τέλος η Άφιδνα. Στην ακτή, το οχυρωματικό δίκτυο περιλαμβάνει τις οχυρώσεις του Ραμνούντα, του Θορικού, του Σουνίου, της Αναβύσσου (αρχαίας Αναφλύστου) για την προστασία των μεταλλείων του Λαυρίου, και κλείνει με τα οχυρωματικά έργα του Πειραιά και της Ελευσίνας.

Τα αρχαιολογικά ευρήματα σχεδόν σε όλη την έκταση της Αττικής μαρτυρούν ότι πολλοί αττικοί δήμοι γνώρισαν περιόδους εξαιρετικής ακμής και πλούτου. Αξιοσημείωτα είναι τα ευρήματα του Θορικού, του Ραμνούντα, του Σουνίου, του Μυρρινούντα (Μερέντα), της Αναφλύστου (Αναβύσσου) και εντελώς ιδιαίτερης σημασίας της Ελευσίνας, όπου η λατρεία της Δήμητρας και Κόρης, που είχε τις ρίζες της στα μυκηναϊκά κίονας χρόνια, συνεχίστηκε έως τα ύστατα χρόνια της αρχαιότητας. Εκτός από τη λατρεία της Ελευσίνας όμως ένα πλήθος λατρείες της Αττικής ανάγονται στους προϊστορικούς χρόνους. Η λατρεία του Πάνα και των Νυμφών είναι απλωμένη σε όλη την έκτασή της (Μαραθώνα, Πάρνης, Υμηττός). Η λατρεία του Διόνυσου στην Ικαρία (σημερινό Διόνυσο), της Ίφιγένειας και Αρτέμιδος στη Βραυρώνα, της Αρτέμιδος στην

Αραφίνα, της Αθηνάς στο Σούνιο, της Αφροδίτης στην Ιερά οδό, του Ποσειδώνα στο Σούνιο, του Απόλλωνα στο Δαφνί είναι από τις πιο χαρακτηριστικές και γνωστές εκτός του άστεως των Αθηνών.

Στους βυζαντινούς χρόνους η Αττική παίζει δευτερεύοντα ρόλο. Η αίγλη της Αθήνας δεν τη σώζει από τη βάρβαρη επιδρομή των Γότθων του Αλαρίχου (396) και ο πληθυσμός της από τους πρώτους βυζαντινούς χρόνους είναι μειωμένος, σε αντίθεση με τη γεγονική Βοιωτία, που, όπως φαίνεται και από τον αριθμό των επισκοπών της (Θήβας, Θεοπιών, Πλαταιών, Τανάγρας) έχει σχετικά περισσότερο πληθυσμό όχι μόνο από την Αττική, αλλά και από την υπόλοιπη Ελλάδα πριν ακόμα αποκτήσει ξεχωριστή οικονομική άνθηση με την ανάπτυξη της μεταξουργίας στη Θήβα.

Το μεγάλο μοναστήρι που χτίστηκε στο Δαφνί την εποχή του Ιουστινιανού είναι μεμονωμένη περίπτωση και δεν δείχνει γενικότερη ανάπτυξη της Αττικής. Αντίθετα, ο αριθμός των μνημείων του 11ου και 12ου αι. φανερώνει μία γενικότερη άνθηση, που συνεχίζεται στην εποχή της φραγκοκρατίας, όταν στα περίχωρα της Αθήνας η φραγκική κυριαρχία ασκείται με τρόπο πιο χαλαρό απ' ό,τι μέσα στην Αθήνα.

Τα μνημεία της Αττικής του 11ου και 12ου αι. είναι αξιόλογα δείγματα αρχιτεκτονικής και ζωγραφικής της εποχής, με έντονη την επίδραση της κλασικής παράδοσης, ζωντανής στον αττικό χώρο χάρη στα αρχαία του μνημεία. Ειδικά τα ψηφιδωτά της μονής του Δαφνιού –που χτίστηκε τον 11ο αι. στη θέση της παλαιότερης του βου– δεν είναι μόνο το πιο αξιόλογο δείγμα μωσαϊκών του αιώνα, αλλά αποκαλύπτουν με τον πιο εύγλωττο τρόπο τον ρόλο της κλασικής κληρονομιάς στη βυζαντινή ζωγραφική και τις γόνιμες επιπτώσεις του.

Η ζωή της Αττικής σημειώνει βασική αλλαγή από τη ζωή της Αθήνας από την τουρκική κατάκτηση και ύστερα και πιο συγκεκριμένα από τον θάνατο του Γεωργίου Καστριώτη (Σκεντέρμπεη), όταν οι Τούρκοι καταδιώκουν με τον πιο άγριο τρόπο του συμπολεμιστές του, που αναγκάζονται να εκπατριστούν και πολλοί απ' αυτούς να έρθουν και να εγκατασταθούν στα γύρω χωριά της Αττικής. Οι πληθυσμοί αυτοί αλλάζουν την όψη της Αττικής και μεταφυτεύουν εκεί την αλβανική γλώσσα, ονόματα, τοπωνύμια κλπ.

Ενώ η Αθήνα μετά την κατάκτηση εξασφαλίζει ορισμένα προνόμια, η θέση των χωριών της Αττικής γίνεται πολύ δύσκολη. Μεγάλες εκτάσεις της υπαίθρου καταλαμβάνονται από τους Τούρκους, που με τους σπαχήδες τους κρατούν σε τρομοκρατία τον πληθυσμό. Ωστόσο, ο ρόλος που παίζουν τα μοναστήρια της εποχής της τουρκοκρατίας είναι αποφασιστικός για τη διατήρηση της ελληνικότητας των αττικών χωριών.

Ισχυροί ελληνικοί πυρήνες, μαζί με τις μεγάλες κτήσεις τους, κατάφεραν να διατηρήσουν πολλά προνόμια και να κρατηθούν ακμαίοι έως το τέλος της τουρκικής κατάκτησης. Αξίζει να αναφερθεί η συμβολή της μονής Πεντέλης για τη διατήρηση των προνομίων της Αθήνας.

Οι αλλαγές στη ζωή του πληθυσμού της Αττικής, η ποικιλία των κατακτητών της και ο βαρύς τουρκικός ζυγός δεν έκομαν το νήμα της ελληνικής παράδοσης, όπως και μόνα τα τοπωνύμιά της θα μπορούσαν να δείξουν. Ορισμένες περιοχές διατηρούν το αρχαίο τους όνομα (Ωρωπός, Διόνυσος, Ελευσίνα, Μαραθώνας κλπ.), ενώ άλλες δείχνουν την σφραγίδα που άφησαν επάνω τους ορισμένοι βυζαντινοί προύχοντες (Σκαραμαγκάς, Μαγκουφάνα από το Μαγκαφά κλπ.).

Στην Επανάσταση οι χωρικοί της Αττικής ξεσηκώνονται πρώτοι (Απρίλιος του 1821), καταλαμβάνουν την Αθήνα και πολιορκούν την Ακρόπολη, που παραδίδεται στους Έλληνες τον Ιούνιο του 1822, ενώ οι σπουδαιότερες επιχειρήσεις της Α. γίνονται απ' όταν παίρνει την Αθήνα ο Κιουταχής (Αύγουστος του 1826) έως την παράδοση της Ακρόπολης στους Τούρκους τον Απρίλιο του 1827.